

Blagdan između neuroze i smisla

O nedjeljnoj neurozi u misli Victora E. Frankla

Ivica Žižić*, Lidija Piskac**

Sažetak

U ovom je radu riječ o promišljanju kategorije »nedjeljna neuroza«, utemeljitelja logoterapije Victora E. Frankla, u kontekstu širega kritičko–kulturološkog i teološkog govora o blagdanu. Autori ističu aktualnost ove kategorije. »Neuroza« je pritom simptom dvostruke krize blagdanskoga: one religijske, koja se odražava u »gubitku smisla« obrednoga svetkovanja, i one humanističke, koja se odražava u tjeskobnoj »blagdanskoj depresiji«. Autori ukazuju na činjenicu da je »nedjeljna neuroza«, iako fenomen moderne, aktualna u vremenu postmoderne »konzumerističke utopije«. Prvi dio ovoga rada propituje složeni odnos između dinamike smisla i vremena, ukazujući na vezu između Franklovih analiza i današnjega »traganja za smislom«. Pritom pitanje religijskoga i nedjeljne neuroze oslikava baštinu moderniteta: deritualizaciju, strategije blagdanskoga bijega, traganje za »snažnim iskustvima« u simboličkim svjetovima postmoderniteta. Drugi dio ovoga rada bavi se fenomenološkim određivanjem blagdanskoga u suvremenoj kulturi. Na temelju Franklove analize, ali i dalje od nje, autori pokušavaju pokazati vezu između raslojavanja religijskoga smisla blagdana i nedjeljne neuroze u uvjetima postmoderniteta. Autori se zadržavaju samo na nekim elementima, koji se ističu u panorami suvremenih slavlja i upisuju u procese kulturne izgradnje blagdanskoga. Na koncu autori ukazuju na nužnost teološke kritike inflacije blagdanskoga u suvremenoj kulturi, budući da su blagdani, osobito nedjelja, svedeni na materijalna, ekonomska i ideološka sredstva proizvodnje iluzija sigurnosti, integriteta i veličine. Kritika uvjetovanih kolektivnih potreba, mitova i obreda postmoderniteta potiče teološko razmišljanje da u svjetlu kršćanskoga humanizma iznova otkrije blagdan kao autentično mjesto otvorenosti vjeri.

Ključne riječi: V. E. Frankl, nedjeljna neuroza, obred, postmoderna, blagdan, teologija

* Doc. dr. sc. Ivica Žižić, Papinski liturgijski institut Papinskoga sveučilišta sv. Anselmo u Rimu; Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Adresa: Zrinsko–Frankopanska 19, 21 000 Split, Hrvatska. E–pošta: izizic@hotmail.com

** Lidija Piskac, mag. teol., doktorandica na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska. E–pošta: lpiskac@gmail.com

Uvod

Moderna sekularizacija nije sa sobom donijela samo val kritike religije nego i plimu raslojavanja svih onih formi u kojima je sveto prebivalo vjekovima. A blagdan i blagdansko izvorna su prebivališta svetoga, jer su obredna sjedišta i čvorišta religijskoga. Istodobno kriza religijskog, svetog i obrednog, kriza blagdanskoga, duboko se odrazila na čovjekovu kulturu i humanost. Ona se zapravo očitovala u obliku duboke humanističke krize u zapadnjačkoj civilizaciji. Prema mišljenju utemeljitelja logoterapije Victora E. Frankla, *nedjeljna neuroza* je jedan od značajnih simptoma krize zapadnjačke civilizacije, suočene s dramatičnim doživljajem besmisla u blagdanskome vremenu.

Nedjeljna neuroza je dakle simptom zapadnjačke kulture, koja je, prema Franklu, pogođena egzistencijalnom prazninom, odnosno gubitkom autentičnoga blagdanskog, obrednog, simboličkog. Emancipacija od religijskih zasada blagdanskoga, odnosno stvaranje takozvanoga »slobodnog vremena« nije uspjelo stvoriti »novoga čovjeka«, nego samo »isprazniti vrijeme« i dati ga na raspolaganje pojedincu, otrgnuvši ga prethodno od zajednice kao izvornoga identitetskog i egzistencijalnog čovjekova okružja. Ako su u predmodernim društvima blagdani odražavali bogatstvo življenja u zajedništvu, sada je pojedinac prepušten sam sebi, treba »konstruirati smisao« blagdana odabirući ovu ili onu aktivnost ne bi li »ispunio vrijeme«, štoviše »iskoristio vrijeme«; ako je jednoč bila »punina vremena«, čije je obilje dobara, odnosa i vrijednosti davalo siguran temelj čovjekovu življenju, moderna pogođenost »prazninom«, uklanjanje blagdanskih formi — kao što je obred — i blagdanskih simboličkih međuodnosa uvjetovat će neurozu kao kobnu bolest smisla zapadne civilizacije. Prije događaja sekularizacije, naime, obred je bio generator vremena i posrednik smisla u ljudskoj zajednici. On se nalazio na »početku« i na »vrhuncu« čovjekova življenja kao vrijeme i čin preobrazbe u kontaktu s transcendentnim. No modernitet napušta obredno tlo događanja i posredovanja smisla te se upušta u »emancipirano« traganje za sebeutemeljenjem. Budući da sve biva podvrgnuto reduktivnoj racionalnosti, i blagdan je postao samo jedna od »vremenskih cjelina« podložnih racionalno određenim mjerilima. Zato što je vrijeme postalo čista mjera, blagdan ne može biti vrednovan u svojoj značajnosti i događajnosti. On je naime vrijeme koje daje smisao svakom drugom vremenu i svakom drugom obliku življenja vremena. Taj integritet doveden je u krizu u trenutku kada je vrijeme postalo prazan »prostor« koji valja ispuniti sadržajima, te je time ono izgubilo svoj simbolički tonalitet i totalitet, a tako i atribut svetoga.

Vrijeme blagdana je doživjelo još dublje raslojavanje. Kao što u suvremenim zapadnjačkim društvima vrijeme postaje novac, tako i blagdani postaju neuroza. Nije li upravo zato potreba za otvorenim trgovinama, za konzumerističkim obredima, za nastavkom rada, za neprestanim aktivizmom zapravo odupiranje padu u besmisao, kamo slobodno vrijeme nemilosrdno odvlači? Blagdani su u današnjem društvu priželjkivano vrijeme, uvijek mučno iščekivana oaza »slobodnoga vreme-

na«. No ono što se događa sa slobodom, događa se i s blagdanima: oni postaju vrijeme »depresije« ili »agresije«. U svakom pogledu, blagdan neminovno suočava čovjeka s dubinom življenja.

Kriza blagdana u suvremenoj kulturi nedvojbeno je uzrokovala čitav niz dalekosežnih posljedica za čovjekov psihički, duhovni, društveni i kulturni život. Ona je pokazala da blagdani ne žive iza nas ni samo među nama, ali ni povrh nas; oni ne pripadaju kulturnoj prošlosti čovječanstva, ne postoje kao »uresi naše sadašnjosti«. Moderna kriza blagdanskoga pokazala je da blagdani žive duboko u nama. I zato što žive u nama, utkani u osobni i kolektivni imaginarij, utisnuti u ritam tjelesnoga i u mudrost duhovnoga, i jer tvore pristup čovjekovoj istini o sebi i o drugome te njegovu smislu, kriza blagdanskoga nužno se odražava na cjelinu čovjekove humanosti.

Problem nedjeljne neuroze — koju je Victor E. Frankl teoretizirao prije više desetljeća — a koja je zasigurno aktualna i danas u doba konzumerističke utopije, pokazao je da kriza blagdanskoga nije samo kriza religijskih značenja i vjerovanja, nego humanistička kriza, koja pogađa pojedinca i društvo u cjelini, dakle u cjelini povijesne, religijske, psihičke i duhovne egzistencije suvremenih ljudi.

Izazovi za promišljanje odnosa blagdanskoga i neuroze doista su brojni. Osmišljavanje blagdana postao je težak posao: komercijalno isplativ, ali i egzistencijalno opterećen, svagda suočen s prijetnjom depresije ili pak agresije. Blagdani su postali mjesta gdje se zrcali naša suvremenost, način današnjega življenja i doživljavanja vremena. Zato se zajedno s Victorom E. Franklom valja upustiti u sagledavanje panorame blagdanskoga te u preispitivanje egzistencijalne praznine kao posljedice krize blagdanskoga. Na temelju tih poticaja, ali i onkraj Franklove teorije, bavit ćemo se pitanjem onih procesa kojima današnji ljudi pokušavaju »izliječiti« i »zaživjeti« blagdan.

1. U potrazi za smislom

Freud je tvrdio da je čovjek biće koje traži samo jedno, užitak. On iznalazi takozvani »princip ugone«, koji se ne protivi toliko stvarnosti, već se napušta neki trenutačni, neizvjesni užitak, ali samo zato kako bi se novim putem stekao neki kasniji, sigurniji.¹ Osim toga, princip užitka također služi obuhvatnom principu kojemu je cilj smanjiti unutarnju napetost kako bi se održala ili opet uspostavila unutarnja ravnoteža, homeostaza.²

Ovakvo shvaćanje je utoliko nepotpuno koliko je zanemarena bitna ontološka, temeljna značajka čovjekove egzistencije, a to je samonadilaženje egzistencije. Čitavo naime ljudsko postojanje smjera preko sama sebe tako što uvijek smjera

1 Usp. V. E. Frankl, *Bog kojega nismo svjesni*, Provincijalat franjevac trećoredaca, Zagreb, 2001, str. 101.

2 Tako je Freud zamislio »duševni aparat« čija nakana je u službi obrade i svladavanja količine podražaja i veličine uzbuđenosti koji ga pogađaju izvana i iznutra. Usp. *Isto*, str. 102.

prema nečemu što nije opet ono samo, prema nečemu ili nekome drugom. Čovjek se ne zanima na kraju krajeva za neka unutarnja stanja ravnoteže ili užitka, već je usmjeren prema svijetu unutar kojega traži smisao koji bi htio ispuniti ili osobu koju bi mogao ljubiti. Osoba zna da ostvaruje samu sebe upravo u onoj mjeri u kojoj samu sebe zaboravlja, a zaboravlja samu sebe opet u onoj mjeri u kojoj se predaje stvari kojoj služi ili osobi koju ljubi.³

Individualna psihologija Freudova učenika Alfreda Adlera također ne računa s teorijom samonadilaženja egzistencije. Ona promatra čovjeka kao biće koje se trudi nadvladati određeno unutarnje stanje (npr. kompleks manje vrijednosti), i to tako da razvija »težnju za nadmoći«. ⁴ Teorija motivacije za Freuda je »volja za užitkom«, a za Adlera »težnja za nadmoći«. To su primjeri tipične dubinske psihologije.⁵ Nasuprot takvoj psihologiji stoji visinska psihologija koju uvodi Frankl.⁶ Ona u svoju sliku o čovjeku uključuje i nastojanja koja možemo smjestiti onkraj principa užitka i volje za moći, a među tim nastojanjima prvo mjesto zauzima čovjekova potraga za smislom. *Visinska* psihologija nije nadomjestak za dubinsku, već njezina nezaobilazna nadopuna, i to ukoliko je usmjerena prema potrebi za smislom. Ta potreba obilježava čovjeka u svim njegovim dimenzijama. Možemo reći da je to »najljudskija« od svih ljudskih potreba. »Upravo je volja za smislom danas sve više frustrirana. Današnjeg čovjeka sve više spopada osjećaj besmisla koji se obično udružuje s osjećajem 'nutarnje praznine'«, ⁷ koju Frankl naziva egzistencijskim vakuumom, a pojavljuje se u obliku dosade, gubitka zanimanja za svijet i ravnodušnosti, nedostatka inicijative (da se u svijetu nešto promijeni, poboljša).⁸

Egzistencijski vakuum nije u svakom slučaju patogen, nije nešto patološko samo po sebi. Isključivo je čovjekova povlastica ne samo pitati o smislu svojega života nego i taj smisao dovesti u pitanje.⁹ Iako nema potrebe shvaćati ga isključivo u patološkom smislu, egzistencijski vakuum se može, osim u individualnom smislu, shvatiti i u smislu sociogene neuroze.¹⁰

Ovdje se već suočavamo s problematikom konzumerizma, koja u sebe sve više uključuje brojne simbole svetoga ne bi li stvorila privid holističke punine. Primjerice, koristi arhetipske slike i simbole vode. Slapovi vode koji protječu središnjom *kupolom* trgovačkog centra stvaraju dojam *života!* Zeleni, raskošni vrtovi usred

3 Usp. isto.

4 Usp. isto.

5 Riječ je o psihodinamički usmjerenoj psihologiji. Usp. V. E. Frankl, *Nečujan vapaj za smislom*, Naprijed, Zagreb, 1981, str. 27.

6 Usp. V. E. Frankl, *Bog kojega nismo svjesni*, str. 102.

7 Isto, str. 103.

8 Usp. isto.

9 Od 40 pacijenata u slijedu koji su se podvrgli liječenju u jednoj psihijatrijskoj klinici za vanjske bolesnike, 30% ih je imalo nekih većih teškoća sa smislom, no ne znači da se svaki slučaj neuroze može svesti na osjećaj besmisla niti pak da svaki osjećaj besmisla vodi do neuroze (ili psihoze). Primjer koji Frankl navodi u V. E. Frankl, *Bog kojega nismo svjesni*, str. 104, preuzima iz knjige Irvina D. Yaloma, *Existential Psychotherapy*, New York, 1980, str. 448.

10 Usp. V. E. Frankl, *Bog kojega nismo svjesni*, str. 104.

bezbrojnih trgovina, toplina, glazba, strop sa zvijezdama i osjećaj ugone... Trgovački centri oponašaju hramove, crkve i obrede.¹¹ Oni pokušavaju stvoriti dojam transcendencije, blagdanskoga dokidanja vremena. No ta je simbolika prividna, dekorativna i virtualna. U konačnici, dio je produkcije i konzumacije, ponude i potrošnje kojima se današnja kapitalistička zapadnjačka civilizacija stvara i konzumira samu sebe. Ta je simbolika stavljena u službu *proizvodnje potreba* i zato ne može nikako postati lijek egzistencijalnom traganju današnjih ljudi, koji lijek svojim blagdanima traže u trgovačkim centrima — »hramovima« postmoderne kulture.

2. Pred pitanjem konačnoga smisla¹²

Smisao treba otkriti, a ne stvoriti. Često čovjeka koji nije kadar u svome životu naći smisao sve više zahvaća besmisao ili subjektivni smisao. »Besmisao se događa na pozornici, u teatru apsurdna, dok se subjektivni smisao događa u uživanju opojnih sredstava, poglavito droga.«¹³ U drugom slučaju postoji opasnost života izvan pravog smisla i mimo pravih ciljeva. Smisao se ne samo može, nego i mora naći, a čovjeka u njegovu pronalaženju vodi savjest. Ona se stoga može definirati kao »sposobnost da osjetimo jedincati i neponovljivi smisao koji se krije u svakoj situaciji«.¹⁴ Savjest u svakoj situaciji otkriva određeni oblik na temelju volje za smisao, i to je specifično ljudska sposobnost otkrivanja smislenih oblika ne samo u stvarnom nego i u mogućem bitku.

Često se govori o zahtjevima situacije kao o objektivnim svojstvima. Naime govoreći o smislu, treba spomenuti da se njime ne obuhvaća samo određena situacija nego i određena osoba, pa tako izvodimo zaključak da se smisao mijenja, i to ne samo iz dana u dan i sata u sat nego i *ad situationem* i *ad personam*.¹⁵ Savjest čovjeka može zavesti i u zabludu, tako da je uvijek prisutna nesigurnost jesmo li pronašli uistinu pravi smisao u životu ili smo cijeli život bili prevareni. Čovjek se čak i na smrtnoj postelji pita je li njegova savjest podlegla lažnom smislu. Ali to ne znači da istine nema, nego samo da nikad ne možemo biti sigurni posjedujemo li je mi ili netko drugi. Jer samo je jedna prava istina.

Smisao je vezan uz neponovljivu i jedinstvenu situaciju. No uz to postoji i univerzalni smisao koji se odnosi na ljudskost kao takvu i naziva se vrijednost. Pomoć ovakvih vrijednosti, primjerice moralnih i etičkih principa koji su se iskristalizirali tijekom stoljeća, čovjek prima u potrazi za smislom, ali pod cijenu mogućnosti

11 O tome više u sjajnom eseju G. Ritzer, *La religione dei consumi. Cattedrali, pellegrinaggi e riti dell'iperconsumismo*, Il Mulino, Bologna, 2005.

12 Namjerno ističemo pojam *konačnoga smisla*. Naime konačni smisao je satkan od mnoštva situacijskih i individualnih prilika i oblika smisla. Logoterapija se veže uz konačni smisao, i zato ju je upravo važno istaknuti u ovom radu, dok se uz situacijski smisao veže pojam psihoterapije.

13 *Isto*, str. 87.

14 *Isto*, str. 88.

15 *Usp. isto*.

upadanja u konflikte. Naime vrijednosti kao takve protežu se ne samo na pojedinačne situacije i osobe nego i na cijeli niz sličnih situacija koje se mogu djelomično preklapati. Čovjek često mora izabrati među vrijednostima, i tada biva upućen na savjest koja mu jedina jamči slobodnu odluku, ali ne samovoljnu, nego odgovornu. Ali i tada je slobodan svoju savjest poslušati ili pogaziti. Inače se dolazi do zapadnjačkog konformizma ili istočnjačkog totalitarizma.¹⁶ Međutim, ni to može bitno preklapanje vrijednosti nije sigurno; možda je samo riječ o prividu jer, ukoliko izbacimo jednu dimenziju te zanemarimo visinu u hijerarhiji vrijednosti, čini nam se da te vrijednosti kolidiraju, iako zapravo u stvarnosti te kolizije nema¹⁷.

U doba besmisla zadatak odgoja nije prenositi znanja, nego oblikovati savjest da može prepoznati zahtjeve koje pred osobu stavlja određena situacija. U današnje vrijeme deset zapovijedi sve više gube na svojoj važnosti i bezuvjetnoj valjanosti, i potrebno je osposobiti savjest da može prepoznavati tisuće zapovijedi koje se kriju u svakodnevnim situacijama s kojima se pojedinac suočava. Na taj način će njegov život ponovno izgledati smislen i uspjet će se oprijeti konformizmu i totalitarizmu koji mu prijete. U današnjem svijetu nudi nam se obilje informacija. Zato čovjek mora razaznati što je važno, a što nije, jer se jedino na taj način može shvatiti što ima smisla, a što nema. No pogledajmo поближе što se dogodilo s nedjeljom i što se dogodilo sa smislom blagdanskoga življenja vremena.

U Franklovoj logoterapiji smisao nije nešto apstraktno.¹⁸ Riječ je o konkretnom smislu neke situacije s kojom se susreće konkretna osoba. Zapravo, nijedan psihoterapeut nije u stanju propisati smisao života, jer se on ne dobiva na recept. No bez daljnje, osobi se može pomoći da vidi smislenost življenja. Rezultati znanstvenih istraživanja pokazuju kako čovjek može ostvariti smisao djelujući, stvarajući i doživljavajući nešto ili nekoga, ali i to da doživljava smisao ne samo u jednom segmentu nego i u cjelini svojega življenja.¹⁹

Nadsmisao je posljednji sveobuhvatni smisao. Što je smisao više obuhvatan, teže ga je shvatiti. Riječ je o smislu svega, o smislu života kao cjeline. Postoji određeni odnos konkretnog smisla svake pojedine situacije prema općem smislu. Frankl donosi usporedbu smisla s filmom koji se sastoji od tisuću pojedinačnih scena, a svaka od njih iznosi pred gledatelja neki smisao. No smisao cijeloga filma jasan nam je tek pred sam kraj, naravno uz pretpostavku da smo ranije razumjeli smisao svake pojedine scene. Tako nam se i smisao našega života otkriva tek na kraju. Zato ga zovemo konačni smisao.²⁰

U odnosu prema posljednjem smislu, moglo bi se reći da je znanost slijepa za njega. Činjenica da egzaktne znanosti ne mogu doprijeti do smisla, ne povlači sa

16 Usp. *isto*, str. 90.

17 Frankl donosi primjer dviju lopti koje odskakuju. Ukoliko ih stavimo u dvodimenzionalni sustav, smatrat ćemo da kolidiraju i da se međusobno sijeku. Višedimenzionalni sustav može nam analoški poslužiti u mnogim teško predočivim stvarnostima koje su mahom duhovne naravi. Usp. *isto*.

18 Usp. *isto*, str. 105.

19 Usp. *isto*, str. 106–107.

20 Usp. *isto*, str. 108–109.

sobom sigurnost da on ne postoji! Jer kada je riječ o smislu, tu se znanje povlači, a u prvi plan dolazi vjera. Ono što se ne može znati, ne mora se ne moći vjerovati.²¹ Čisto intelektualno je gotovo nemoguće razaznati je li sve na koncu besmisleno ili iza svega ipak leži neki smisao. Gdje se argumenti za posljednji smisao i oni protiv njega drže u ravnoteži, tu je još moguće ubaciti uteg vlastitog bitka na stranu smisla, tj. odlučiti se za jednu od tih dviju mogućnosti mišljenja. Onaj koji vjeruje u smisao, izgovara svoj »fiat«, svoj »amen«, tako neka bude, odlučujem da tako djelujem kao da život posjeduje neizmjerni nadsmisao koji nadilazi ograničeno shvaćanje.²²

3. *Nedjeljna neuroza između smisla i besmisla*

Za smisao života se ne pita, nego se na nj odgovara preuzimanjem odgovornosti za svoj život. Treba odgovoriti akcijom, djelom, kreativnošću, ne zaustavljajući se na pukim riječima. Egzistencijska analiza teži dakle posvješćivanju odgovornosti, ali ujedno smjera prema konkretnoj, osobnoj zadaći i poslanju.²³ Međutim, brojni slučajevi besposlenosti postaju plodno tlo za razvijanje neuroze. »Duhovno prazni hod dovodi do trajne nedjeljne neuroze«,²⁴ kaže Frankl.²⁵ No besposlenost nekad neurotičarima dobro dođe kao sredstvo da se iskupe za sve poslovne promašaje u životu. Misle da se od njih ne smije ništa zahtijevati, a ni oni sami od sebe ništa ne zahtijevaju. »Sudbina nezaposlenih kao da ih oslobađa odgovornosti pred drugima i pred samima sobom, odgovornosti pred životom.«²⁶ Dakle sposobnost za rad nije dostatna ni nužna osnova da bi se život ispunio smislom.²⁷ Puni smisao stvaralačkog, kreativnog života nam izmiče i klizi poput pijeska kroz prste ako ga izjednačimo s ispunjenošću nekim poslom! Ne treba bježati od života, od velikoga cjelovitog života u hladni poslovni život! Jer ako se to dogodi, tada nastupaju prava sadržajna praznina i siromaštvo smisla življenja, koji izlaze na vidjelo čim se ta aktivnost nakratko zaustavi. U nedjelju!²⁸

21 Usp. *isto*, str. 112.

22 Usp. *isto*, str. 113.

23 Usp. V. E. Frankl, *Liječnik i duša*, KS, Zagreb, 1990, str. 161.

24 *Isto, D str. 165.*

25 Na ovom mjestu valja upozoriti da je pojam *nedjeljna neuroza*, odnosno fenomen iskustva *besmisla blagdanskoga* pronašao svoje mjesto u krugu teorijskih rasprava iz dvadesetih godina minuloga stoljeća, kao što ističe Witold Rybczynski (Usp. W. Rybczynski, *Aspettando il weekend. Cinquemila anni di sabati e domeniche*, Instar Libri, Torino 2003, 174–175) Franklova teorija *nedjeljne neuroze* nipošto nije prvi ni jedini pokušaj sagledavanja ovoga važnoga kulturalnog, antropološkog, a tako i psihološkog problema zapadnjačke civilizacije. Možda su najakutnije analize one Simmelove (1903), u kojima opisuje modernu neurozu u kontekstu gradske kulture. Usp. G. Simmel, »La metropoli e la vita dello spirito«, u: *Opere*, Boringhieri, Milano 1972, 407–430.

26 Usp. V. E. Frankl, *Liječnik i duša*, KS, Zagreb, 1990, str. 165.

27 Frankl navodi zgodnu rečenicu preuzetu iz romana o liječnicama, »Neću doći na večeru«, Alice Lyttkens: »Kad nedostaje ljubav, rad postaje surogat, kad nedostaje rad, ljubav postaje opijat.« *Isto*, str. 169.

28 *Isto*, str. 169.

3.1. Strategije blagdanskoga bijega

Unutarnja pustoš koja se javlja u subjektu stvara hitnu potrebu za nekom ulogom ili stanjem u kojem će igrati isključivo ulogu pasivnog promatrača, sve i bilo što, samo da se nadglasa ta nesnosna tišina blagdanskoga počinka! Ovakvom pravom neurotičnom stanju današnjeg čovjeka pridonijela je i urbanizacija. Velegradska svagdašnjica sve više razotkriva vlastito siromaštvo smisla, pasivnost i tromost, bestidno priznanje da ne želi misliti, uložiti napor, ali nema nikakvih problema sa *gubljenjem* vremena u prazno, šuplje, besmisleno, ili pak za stvaranje tzv. karijerista radoholičara, koji jedva dočekaju ponedjeljak i zgražaju se nad pomolom nove nedjelje, novog vikenda.²⁹ Frankl se u prvom redu pita koje je unutarnje značenje sporta, uzimajući za primjer stav jednoga planinara. On tvrdi da u ovom slučaju pasivni promatrači otpadaju, jer planinarenje pretpostavlja zauzeto sudjelovanje. Pravi uspjesi se postižu jer je alpinist u rivalstvu sa samim sobom, svojim mogućnostima i silama, svojom strašljivošću i vrtoglavicom ili duševnom slabošću. Planinar je prisiljen iz sebe izvući maksimum i zato je sav 'unutar' svoje aktivnosti. »Daljnji pozitivni, socijalni moment predstavlja doživljaj prijateljstva među planinarima vezanim užetom.«³⁰ Međutim, sport je ipak izgubio obilježje igre u kojoj se dokida vrijeme, a gdje čovjek ispoljava svoju potrebu za ludičkim i kreativnim nadilaženjem.³¹ Igra je svakako temeljna, jer je neproduktivna aktivnost simboličkog karaktera. Ona je sastavni dio blagdana, ali shvaćena u kvalitativnom smislu, a ne kvantitativnom, koje je toliko karakteristično za današnje poimanje sporta i igre.

Drugi element prevladavanja blagdanskoga vremena predstavlja sinkronizacija. Ona je pokušaj zalječenja smisla *prisutnosti*. No sinkronizacija u modernom smislu podrazumijeva virtualni način stvaranja privida prisutnosti putem masovnih medija i drugih sredstava. No u velikom broju slučajeva ona se opire naravnom ritmu čovjekova življenja kao što se opire i simboličkom načinu izgradnje njegove zbilje i njegova smisla. Ona stvara napetost sve do urušavanja u sebe. Zato sav taj sinkronizacijski proces kroz tjedan ima svoj ispušni ventil u subotu ili nedjelju. Prožetost vremena i prostora, komunikacija, posebno internetska komunikacija u kojoj je sinkronizacija vremena i prostora postala gotovo savršena, samo su znak čovjekove gladi za autentičnom komunikacijom. No traganje za autentičnom komunikacijom, potreba za sinkronizacijom, i u konačnici žudnja za prisutnošću, postali su mjesta bijega pred zbiljnošću blagdanskoga. Nedjelja tako postaje »oslobođena« od posla da bi postala »zarobljena« virtualnim i inim komunikacijama, budući da obećava lijek protiv *tjeskobe osamljenosti*.

29 *Isto*, str. 170.

30 *Isto*, str. 170.

31 I sport, a osobito nogomet, ponekad poprimaju obilježje »nedjeljne neuroze«. Ta »blagdanska agresija« dolazi do izražaja u *sportskim ritualima*. Usp. A. Dal Lago, *Descrizione di una battaglia. I rituali del calcio*, Il Mulino, Bologna, 1990.

Osim sporta i komunikacije, iako se može učiniti čudnim, i umjetnost može predstavljati žarište nedjeljne neuroze i sredstvo urušavanja čovjekova duhovnoga svijeta. Umjetnost je, baš kao i komunikacija, u suvremenom svijetu podvrgnuta procesu virtualizacije, koja odvrća čovjeka od njega samoga i nudi mu umjetne svjetove. Time ona prestaje biti umjetnost, napušta svoju iskonsku bit, a postaje čisti konzumerizam; prestaje stvarati forme, a stvara proizvode; prestaje živjeti odnose velikodušnosti i blizine, a prerasta u konzumerističku potrošnju i ovisnost. Konzumerizam živi od umjetnički pripremljenih produkata. Cilj mu je stvoriti privid vrijednosti i privid lijepoga. No njegov konačni cilj i ishod je zatvaranje subjekta u mrežu uvjetovanosti. Konzumerizam stvara privid da je sva stvarnost uronjena u blagdan, da je sve dio velike ceremonije svetkovanja života. Konzumerizam je ritualizam doveden do točke svojega ispražnjenja. Traganje za »snažnim iskustvima« u trgovačkim centrima dio je traganja za smislom blagdanskoga i za smislom uopće. Međutim, temeljni problem svijeta konzumerizma je taj da stvara privid sveopćeg smisla; konzumerizam tvrdi da »ima smisao«, no samo ga treba kupiti; nudi gotova i brza rješenja odnosno gotov produkt smisla. Stvarnost je ipak drugačija. Prilaženje smislu zahtijeva napor otkrivanja i izlaganje darivanju, jer on se ne može kupiti. Frankl pruža dobar savjet kad kaže da se »ne smijemo zadovoljiti postignutim niti u stvaranju niti u doživljavanju«³², jer svaki dan, svaki sat traži nova djela i pruža nova iskustva.

3.2. Nedjelja pred obzorom vječnosti

Ivan Pavao II je u naslovu petoga poglavlja »Dies dierum« svoje enciklike *Dies Domini* istaknuo da je nedjelja objaviteljica smisla vremena: nedjelja je vrijeme koje daruje smisao svakom drugom vremenu. Doista, teško je to prepoznati u kulturi *nedjeljne neuroze*, o kojoj je prvi progovorio V. E. Frankl. Smisao vremena tek treba naći, jer smo ga izgubili ne samo na razini »vanjskih« slavlja nego i na razini unutarnjih iskustava. Frankla se pamti kao utemeljitelja logoterapije, koja zastupa mišljenje da smisao daje duševno zdravlje. Dakle na prvom mjestu je zdravlje: zdravlje subjekta, ali i zdravlje blagdana. Jer blagdanu je potrebno vratiti smisao da bi on na svoj način posredovao smisao i integritet čovjeku. Potrebno je ozdraviti blagdan da bi on bio posrednik zdravlja društva u njegovoj cjelini. Smisao, baš kao i blagdan, živi od duhovne sfere, od spona koje čovjeka povezuju s iskonom i pravilno ocrtavaju vedrinu njegova življenja. Blagdan je otkriveni i proslavljeni smisao. On, odnosno nedjelja, ustvari je susret sa smislom koje je postalo vrijeme i tijelo, s puninom vremena i puninom života koji su u Isusu Kristu.³³ Stoga vrijeme blagdana živi i od nostalgije za odnosom koji mu jedini može dati temeljno i konačno značenje, tj. smisao. Zato je blagdan otvoren prema svojem konačnom ispunjenju, ali već sada živi od punine koja se očitovala u Kristu.

32 *Isto*, str. 173.

33 Ivan Pavao II, *Dies Domini*, KS, Zagreb, 1999, str. 81.

Na koncu, riječi Ivana Pavla II sjajno se nadovezuju na gore navedeni Franklov savjet i još jasnije podcrtavaju smisao življenja vremena, dovodeći blagdan u dodir s Kristom, početkom i svršetkom, središtem povijesti. »Krist je Gospodar vremena. On mu je početak i završetak. Svaka godina, svaki dan i svaki trenutak biva obuhvaćen njegovim Utjelovljenjem i Uskrsnućem, da bi se na taj način našao u 'punini vremena'.«³⁴ Nedjelja, kao slika Vazma, dan je kad si to dozivamo u pamet, to vjerujemo i živimo!

4. *Krajolici blagdanskoga u suvremenoj kulturi*

Pitanje o nedjelji i pitanje o blagdanu u svojoj najdubljoj biti pitanja su čovjeka i njegove kulture, te povrh svega goruća pitanja njegova smisla. Stoga govoriti o nedjelji znači govoriti o čovjeku. A svaki govor o čovjeku ne može mimoći onu kulturnu formu njegove humanosti preko koje prispijeva k istini i smislu. Ljudi i kulture ne daju se protumačiti bez blagdana. Time ne želimo reći da su blagdani projekcije ljudskoga, da su to ljudske rukotvorine u kojima se zrcali lice i naličje ljudske kulture te način čovjekova ophođenja prema vremenu i povijesti. Naprotiv, želimo reći da je sveto, tj. u ovom slučaju *sveto vrijeme* kakvo je blagdan, upravo *uvjet mogućnosti* čovjekova smisla, kulture, čovjekova pristupa k istini o sebi, odnosno uvjet čovjekova smisaonoga prebivanja u svijetu. Stoga smatramo da nije samo čovjek izgubio smisao nedjelje, jer je svoju egzistencijalnu neurozu jednostavno prenio iz radnoga tjedna u blagdansko ili je pak razotkrio u tom »vremenu slobode«. Suprotno tome, čovjek se suočio i neprestano se suočava s obzorom besmisla jednoga svijeta, koji je, ispraznivši blagdan od obrednoga i od svetoga, dokinuo integrativnu sponu i tako pustio da se pred njegovim vlastitim očima blagdan uruši kao *punina vremena*. Nedjeljna neuroza prva je posljedica tog raspada. Štoviše, ona je nastala u trenutku kada se zapadnjački subjekt susreo s dubokom krizom svoje emancipirane humanosti i kada je počeo nespokojno prebirati po tragovima izgubljene slike svetoga.

U toj perspektivi i nije odveć teško zaključiti da je frustracija blagdanskoga življenja vremena dio izbivanja svetoga, dio uklanjanja obrednog i dio ušutkavanja izvornih simbola. Potreban je samo pozoran pogled na kulturne krajolike naše suvremenosti da bismo uvidjeli gdje je zapravo nedjelja izgubljena u svojem smislu i na kojim krhotinama nastaje *nedjeljna neuroza*.

4.1. *Blagdan između punine i besmisla vremena*

U svojoj povijesti čovjek nije imao vremena za besmisao, pogotovo ne na blagdan koji je eminentno *svetkovanje smisla*. Vrijeme za besmisao, za gubitak vremena, za prazninu i nije vrijeme. Jer za čovjeka vrijeme je simbolička kvaliteta; njegova preobrazba u red kvalitativnih vrijednosti — te u konačnici »u novac« (B.

34 *Isto*, str. 82.

Franklin) — već sama po sebi predstavlja redukciju »smisla« i njegovu preobrazbu u »cilj«. Kada je riječ o blagdanu, reduciranje njegove izvorne velikodušnosti, a podvrgavanje redu korisnosti, već je samo po sebi *raslojavanje blagdanskoga*, a time i prilika za stvaranje besmisla koje se iscrpljuje u sagledavanju vlastite ontološke poljuljanosti i u konačnici bačenosti u stanje u kojemu se vrijeme »zaustavlja« u svojoj konačnosti. Tako proces »blagdanskoga usamljivanja« ide zajedno s procesom »uklanjanja obrednoga« odnosno religijskoga prema zajedničkom nazivniku *blagdanske neuroze*.

Trag besmislenoga vremena ili besmislice vodi do početka uklanjanja simboličkoga življenja blagdana. Usporedo s ukidanjem blagdanskoga nastaje *besmisleno vrijeme*. To je vrijeme prepušteno urušavanju u oaze samoće koje je stvorio moderni čovjek, ali i u nove »obredne oaze« kojima želi zaliječiti ranu vremena. Raslojavanje i dokidanje blagdanskoga u prvom redu pogađa simboličku datost obrednoga, tj. »sveti čin« iz kojega se rađa »sveto vrijeme«. U predmodernim društvima blagdani se tvore obredno, razvijaju simbolički i doživljavaju holistički kao »punina vremena«. Moderno društvo bilježi pojavu »nedjeljne neuroze« usporedo s pojavom »uklanjanja obrednoga i religijskoga«, a s time u vezi i pojavu »sumnjičenja« svih utemeljujućih simbola i simboličkih praksi. Ukratko, blagdan preostaje kao »slobodno«, »emancipirano« vrijeme; on je podvrgnut procesu posvjetovnjega, ali time neće zadobiti svoj autentični lik. Blagdan će naime postati »prazno vrijeme«, a potom i vrijeme »traganja za smislom«, te u konačnici vrijeme izgrađeno na temelju »novih simbola« konzumerizma i zabavljačke kulture, kojima suvremeni čovjek pokušava liječiti unutarnju ranu upitnosti smisla.

Nema dvojbe da su desetljeća koja razdvajaju Franklovu teoriju o *nedjeljnoj neurozi* i ovo naše doba donijela mnoštvo novosti, bilo da je riječ o tjeskobnom načinu doživljavanja blagdanskoga, bilo o raslojavanju drevnih osnova religijskoga smisla te o izgradnji isključivo svjetovnoga smisla blagdana na temeljima zabavnjačke i potrošačke kulture. No ono što objedinjuje Franklove i aktualne pristupe blagdanskome jest upitnost smisla, tj. fenomen tjeskobne uznemirenosti nad otvorenošću vremena.

4.1.1. *Vrijeme obrednoga traganja*

Moderni antiritualizam stvorio je prazninu u koju se smjestila i nedjeljna neuroza. On je porušio »svijet katedrala«, ali ne i čeznuće za svetim. Stvorio je slobodno vrijeme, ali nije uspio ukloniti blagdanski nemir. Od pojave moderne »praznine« blagdanskoga sve do pojave postmodernoga »traganja« za blagdanskim, to se traganje usredotočilo na iznalaženje simboličkog lijeka besmislenome vremenu. Naime slobodno vrijeme, iscrpljeno u svojoj slobodi, ubrzo je postalo besmisleno. A obzor njegova besmisla tvori povijesno i kulturno kretanje onkraj svetoga i pored simbola i obreda njegove nazočnosti. Zato je već kasni modernizam, na što upozoravaju mnogi autori, stvorio *zamjenske obrede* i *zamjenske simbole*, budući da su oni religijski ostali obesnaženi. Njihova funkcija je dati blagdanskome vremenu novi integritet, spasiti vrijeme od njegova razasipanja i urušavanja u sebe. Iz te

perspektive razumljivo je zašto su simboličke tvorbe blagdanskoga povjerene isključivo *svjetovnim obredima*.

No razlika između religijskih i svjetovnih obrednosti vidljiva je ne samo u formi nego i u sadržaju. Dok svjetovne obrednosti uvode u *svijet zaborava*, jer je zaborav lijek ljudskoj tjeskobi, religijske obrednosti vode u *svijet sjećanja*. Dok religija živi od *prisutnosti*, umjetno stvorene zamjenske obrednosti žive od *odsutnosti* ili pak od virtualnoga privida prisutnosti. U stvarnosti suvremeno *obredno traganje* za blagdanskim nije ništa drugo nego prebiranje po krhotinama jednoga svijeta koji je izgubio cjelinu. Trgovački centri kao nove katedrale naše suvremenosti mjesta su gdje se ta cjelina pokušava nanovo stvoriti ili barem virtualno simulirati. U svakom slučaju, oni su mjesta koja ukidaju zapitanost i iscjeljuju tjeskobu, stvarajući simboličke svjetove sreće.

I kada je riječ o obliku novih obreda športa, konzumerizma i medija, njihov simbolizam i njihova estetika u značajnoj mjeri uklanjaju onu religijsku, otvarajući prostor isključivo onom spektakularnom, očaravajućem i emocionalno nabijenom izlasku iz zbilje te iznalasku druge stvarnosti, koja nastupa kada se ukine »svakodnevice«. U svakom slučaju, u postmodernitetu blagdani se iznova obredno stvaraju i simbolički ozbiljuju. No oni ostaju suočeni s modernom tjeskobom, s *nedjeljnom neurozom* koju je vješto detektirao Frankl kao temeljni tonalitet suvremenoga življenja blagdanskoga. Neuroza naime ostaje trajni sugovornik novih simboličkih tvorbi blagdana, kao i naličje umjetnih osmijeha, virtualnih slavlja, privida sreće i cjeline. Neuroza je pravi adresat novih simboličkih produkcija sreće.

Suvremeni obredi i simboli, uklanjajući religiozne i tradicijske, navještaju novi početak *dionizijskoga slavlja*.³⁵ Uvjerenje da samo bog tijela i plesa, glazbe i raspuštenosti može »oživjeti« blagdan, širom je poznato diljem naše suvremenosti. Nasuprot homogenizaciji, organiziranosti, produktivnosti, blagdan treba postati oaza dokidanja pravila, vrijeme dokidanja surovosti zbilje i tvorbe ludičkoga svijeta koji je u stanju revitalizirati ljudsko življenje te ga ozariti bezbrižnom vedrinom. Time se blagdani izravno suprotstavljaju produktivističkoj racionalnosti, iako su oni paradoksalno racionalno producirana slavlja.

Nema dvojbe da blagdani postaju kulturna čvorišta u kojima se pronalaze kolektivni identiteti i nove identitetske formacije. Dovoljno je samo podsjetiti na činjenicu da je *dionizijski duh* naše suvremenosti pretvorio nedjelju u *dan nogometa*, a time i u blagdan u kojem se slave *obredi nogometnih utakmica*; potom u dan *konzumerističkih obreda*, kao i u vrijeme *medijske konzumacije vremena*.³⁶ Masovni identitetski subjekti pronalaze svoja ishodišta i žarišta upravo u tim čvorištima suvremene kulture. Zasižno, blagdani se danas ne tvore u religijskoj matrici svetoga, nego u produktima masovne kulture kao što su masovni mediji, procesi popularne kulture i potrošački mentalitet. Takvim obredima suvremena kultura me-

35 Usp. A. Arino, L. M. Lombardi Satriani (ur.), *L'utopia di Dioniso. Festa tra tradizione e modernità*, Roma, Meltemi, 1997, str. 7–21.

36 Usp. P. Aroldi, *La meridiana elettronica. Tempo sociale e tempo televisivo*, Franco Angeli, Milano, 2008.

tabolizira »depresiju« i »agresiju«, pokušavajući stvoriti opći dojam sreće, odnosno pokušava onkraj svih traganja posredovati *blagdanski mir*.

4.1.2. Oспорavanja nedjelje kao blagdana

Oštra suprotstavljanja nedjelji kao *blagdanskome vremenu* te inzistiranje na nedjelji kao »slobodnom vremenu«, utemeljenom na »pravu« i na »zakonu«, jasno progovaraju o preobrazbi blagdana: on se pretvorio u vremenski isječak u kojem je zagarantirana »sloboda«, ali je u isti mah uklonjen »temelj«. ³⁷ Sekularistički duh kasnoga moderniteta nije osporavao samo obrede i simbole nego i blagdane, budući da su oni produkt interakcija i simboličkih struktura religije i kulture. ³⁸ No ono što modernitet osporava nije samo *simbolička vanjština*, nego i unutarnja cjelina, odnosno *religijski identitet blagdana*.

U trenutku kada se blagdan, posebno nedjelja, pokušava dekonstruirati u svojem religijskom smislu i obliku te smjera konstruirati na drugim osnovama, a na temelju »svjetovnih«, ludičkih, konzumerističkih ili drugih praksi, kriza blagdanskoga čini se neizbježna. Jer blagdan oduvijek živi i od *svetoga* i od *profanoga*, njegovo rastvaranje izazvat će gubitak simboličke ravnoteže koja će dovesti do unutarnjih posljedica, tj. do besmisla blagdanskoga. No ta će se kriza prije svega odraziti na pogođenost religijskoga identiteta blagdana i na krizu religijskoga identiteta uopće. Naime dubinska preobrazba koja je zahvatila blagdane neće ostaviti spokojnima ni identitete: upravo će gubitkom blagdanskoga identiteta ostati bez svojeg uporišta i gledišta na svijet. Taj kobni gubitak blagdanskoga može se s pravom smatrati izvorom neuroze, odnosno izvorom *gubitka smisla*.

Iako je redefiniranje blagdana u suvremenom društvu bilo nužno, ono se negativno odrazilo na religijske zajednice i identitete. Naime blagdan je referentna točka generiranja i regeneriranja religijskoga identiteta, i kao takav dijeli sve odlike obredne preobrazbe. Nestankom blagdana, tj. »demistifikacijom« njegove otajstvene biti sadržane u obredu, i sam religijski identitet se izlaže gubitku svoje obredne osnovice i samim time stavlja u *traganje* za »izgubljenim vremenom«.

Oспорavanja nedjelje kao blagdana u koji uviru opće kulturne konstante i preko kojega se očituju specifične simboličke prakse blagdanskoga, veoma dobro oslikavaju činjenicu modernizacije u zapadnjačkoj kulturi. A ona se vodi načelom uklanjanja i emancipacije od bilo koje vjerske osnove te se utvrđuje izgradnjom povjerenja u imanentne procese kulturne izgradnje. Uznappedovali modernitet, vođen temeljnim načelom racionalizacije, stavlja za cilj organizaciju vremena bez »velikih naracija« i onkraj velikih »religijskih ciklusa« obilježavanja tijekom vremena i povijesti. Modernitet tolerira religijski kalendar u mjeri u kojoj potiče kolek-

37 Usp. S. Baloban, G. Črpić (ur.) *Kultura nedjelje i dostojanstvo radnika*, Centar za promicanje socijalnoga nauka Crkve — Kršćanska sadašnjost, t 2005; Usp. I. Žižić, »Nedjelja i liturgija. Sakramentalni identitet Dana Gospodnjega«, u: *Služba Božja* 3, 2006, str. 237–239.

38 Giuseppe Angelini će reći da je racionalizacija društvenoga života dovela do dominacije satova pod cijenu uklanjanja obreda. Usp. G. Angelini, *Il tempo e il rito alla luce delle Scritture*, Cittadella, Assisi, 2006, str. 29.

tivno sjećanje i dokida tjeskobu radnoga vremena. Ali modernitet radikalno osporava religijski smisao u njegovoj kolektivnoj i javnoj dimenziji te pitanje o smislu vraća pojedincu, njegovu odabiru i njegovu unutarnjem traganju. Budući da blagdan više nema integrativni učinak za društvo, on postaje »stvar pojedinca«, tj. postaje vrijeme kojemu pojedinac treba »dati smisao«. U predmodernim društvima, naprotiv, na djelu je suprotna dinamika: blagdani sazđaju zajednice, budući da generiraju i regeneriraju identitet, a smisao se crpi sa »zajedničkoga izvora«, što znači da se smisao blagdanski, tj. *simbolički participira*. Problem *krize nedjelje* pogodio je u prvom redu konstruktivnu dinamiku blagdanskoga, kao i simboličko sudioništvo u »zajedničkom smislu«. Nedjelja je doduše ostala kulturna činjenica. No ona se gradi na temelju *raskida* s radnim vremenom te u opreci prema religijskoj sferi. Nedjelja se radije nadovezuje na ona čvorišta simboličke proizvodnje masovne kulture koja u svojoj biti istodobno stvaraju i rastvaraju »slobodno vrijeme«, zaobilazeći svaki doticaj s obredno–religijskim mjestom blagdana. I upravo na tom mjestu gdje se sloboda sučeljava sa svojim širinama i granicama, pitanje o blagdanskome neizbježno susreće pitanje o smislu. Čak i onda kada konstatira njegovu odsutnost, blagdan neminovno stavlja čovjeka u stanje da se zapita nad smislom, unoseći ga spontano u logiku obrednoga gibanja i simboličkoga iznalaženja sebe. Ako obredima kulture (po)kazuju sebe, očitujući životnost duhovnoga svijeta vrijednosti kojima su protkane, s pravom se može reći da blagdani sazđaju izvorne prostore življenja vremena pojedinca i zajednica. No vrijeme blagdana nije samo pitanje »zdravlja« suvremene civilizacije. U kršćanskoj perspektivi vrijeme nije samo stvar neke imanentne vrijednosti. Vrijeme je eminentno »mjesto« prihvaćanja *spasenja*.³⁹

Zaključak

Na koncu ovoga razmatranja, postavljajući pitanje o smislu življenja blagdana, osobito nedjelje, u uvjetima korjenite dekulturnacije blagdanskoga, u procesu svodenja na materijalna, ekonomska i ideološka sredstva proizvodnje iluzija sigurnosti, integriteta, stabilnosti i veličine, nužno se nalaže *kritika blagdanskoga u suvremenoj kulturi*. Ta kritika kao odgovor na uvjetovane kolektivne potrebe, mitove i nove obrede, odnosno na duboki deficit blagdanskoga u suvremenoj kulturi, koja se posebno očitovala u *nedjeljnoj neurozi*, u konačnici predstavlja važan trenutak teološkoga promišljanja zbilje. To je ujedno poticaj sustavnijem teološkom promišljanju »blagdanskoga« iz njegova sakramentalnoga izvorišta. Teološkom mišljenju, ponajprije kroz prizmu euharistijske simbolike, nalaže se traganje za autentičnim kršćanskim humanizmom, koji je pod utjecajem suvremenih tendencija uklonjen u prikrajke pozornosti, a koji iščekuje biti iznova otkriven upravo na

39 O tome više u: O. Cullmann, *Cristo e il tempo. La concezione del tempo e della storia nel Cristianesimo primitivo*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1980.

onom mjestu na kojem se tvori kao gesta i riječ smisla — u obrednom svetkovanju Kristova Otajstva.

U tom smislu valja postaviti pitanje: kakva je crkvena skrb pred pojavom *nedjeljne neuroze*? Jesu li crkveni obredi — posebno nedjeljna euharistija — mjesto gdje se ta neuroza zacjeljuje, ignorira ili pak produbljuje? Kakav je uopće crkveni *pastoral nedjelje*? Čini se da na tom području crkveni navještaj i pastoral zastajkuju u uvjerenju da blagdan i dalje djeluje u svojem religijskom identitetu, da je on i dalje kadar generirati i regenerirati identitete i sačuvati integritet crkvenih zajednica. U stvarnosti, nedjelja se u Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama zapadnjačke civilizacije, nalazi u uvjetima duboke sekularizacije, u stanju korjenitoga raslojavanja blagdanskoga od religijskoga prema svjetovnome, te u procesu redefiniranja blagdana u *dionizijskom duhu* postmodernih estetika. Čini se da se na vanjskom, institucionalnom planu, kršćanstvo još uvijek ne odupire otvorenoj »sekularizaciji blagdana«, iako ona već duboko zadire u njegove tradicije, u njegove prakse i u njegove vrijednosti. Naime na izvanjskom planu doći će do paradoksalnoga procesa prožimanja religijskih simbolika sa simbolikama modernosti. Zato ne začuđuje traganje za svjetovnim prostorom kao mjestom slavlja kršćanskih blagdana, osobito prigodom velikih svetkovina. Podjednako ne začuđuje sve dublje prodiranje svjetovnih obreda i obrednosti u kršćanski navještaj. Svojevrsni odgovor na krizu blagdanskoga pružaju različiti crkveni pokreti i zajednice, pokušavajući »zaštititi« sveto vrijeme obručem kolektivnoga identiteta. Upravo će u tim identitetskim zaklonima doći do pokušaja preobrazbe nedjeljne neuroze u nedjeljno iskustvo, ali će se to istom dogoditi putem defenzivnog pozicioniranja spram kulturnoga okvira, preko režima intimizma i tendencije povlačenja. Sve ove, ali i druge činjenice, trebaju postati predmetom teološke, ali i kulturno–antropološke analize, jer se u njima bistri važan segment naše suvremenosti, kao i važan segment religijskih i kulturalnih previranja naše civilizacije, pa i samoga kršćanstva.

Pred činjenicom fragmentacije smisla blagdana, ali i pred činjenicom »povlačenja« njegova religijskoga smisla, teologija je pozvana suočiti se s inflacijom blagdanskoga ne samo da bi ponudila načine nadilaženja nedjeljne neuroze, depresije ili agresije kroz holistički pristup nego i da bi ukazala na nužnost simboličkih ravnoteža te povrh svega da bi samu crkvenu zajednicu oslobodila od trajne opasnosti tjeskobe nedjeljne individualističke pripuštenosti preko onoga euharistijskog odnosa koji joj posreduje slobodu i preobražava je u znak *blizine Kraljevstva*.

*A Feastday between Neurosis and Meaning**On »Sunday Neurosis« in the Thought of Victor E. Frankl*

Ivica Žižić* Lidija Piskač**

Summary

This paper deals with reflections on the category of »Sunday neurosis« a term coined by the founder of logotherapy Victor E. Frankl in the context of broader critical-cultural and theological speech on the religious holiday. The authors emphasize the actuality of the category. »Neurosis« is thereby a symptom of a twofold holiday crisis: the religious, which is reflected in a »loss of meaning« behind ritual celebration, and the humanistic crisis, which is reflected in anxiety-filled »holiday depression«. The authors point out that »Sunday neurosis«, though a modern phenomenon, is a current reality in the postmodern »consumeristic utopia«. The first section of the paper questions the complex relationship between the dynamics of meaning and time, and stresses the connection between Frankl's analysis and today's »search for meaning«. The issue of the religious and »Sunday neurosis« thus are a reflection of the heritage of modernity: deritualization, the strategy of holiday escapism, the search for »powerful experiences« in the symbolic worlds of postmodernity. The second section of this paper deals with the phenomenological determination of holiday festivities in contemporary culture. Based on Frankl's analysis, but also beyond, the authors strive to depict the connection between the disintegration of a holiday's religious meaning and the »Sunday neurosis« in postmodernist circumstances. The authors linger only on those features which are prominent in the panorama of contemporary festivities and are inscribed in the cultural edification processes of the holiday. Finally, the authors point out the need for theological criticism of the inflation of holidays in contemporary culture, since holidays, especially Sunday, have been reduced to material, economic and ideological means of producing illusions of security, integrity and greatness. A critique of conditioned collective postmodern needs, myths and rituals encourages theological reflection on rediscovering holidays in light of Christian humanism as truly being occasions for an openness to faith.

Key words: V. E. Frankl, Sunday neurosis, ritual, postmodern period, religious holiday, theology

* Doc. dr. sc. Ivica Žižić, Pontifical Liturgical Institute of Pontifical Athenaeum of St. Anselm, Rome; Catholic Faculty of Theology, University of Split. Address: Zrinsko-Frankopanska 19, 21000 Split, Croatia. E-mail: izizic@hotmail.com

** Lidija Piskač, mag. teol., doctorant at Faculty of Philosophy, University of Zagreb. Address: Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: lpiskac@gmail.com